

PŁATNOŚCI BEZPOŚREDNIE W ROLNICTWIE A KONCEPCJA POGONI ZA RENTĄ

Monika Utzig

Katedra Ekonomii i Polityki Gospodarczej Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie
Kierownik: dr hab. Alina Daniłowska, prof. SGGW

Słowa kluczowe: płatności bezpośrednie, rolnictwo, pogoń za rentą

Key words: direct payment, agriculture, rent-seeking

S y n o p s i s. W opracowaniu zastosowano teorię pogoni za rentą, definiowaną jako przeznaczanie zasobów na zwiększanie udziału w istniejącym bogactwie zamiast produkowania nowych dóbr i usług, do analizy płatności bezpośrednich dla rolnictwa w Polsce. Wsparcie finansowe dla rolnictwa jest uzasadnione, gdyż rolnictwo dostarcza szerokiego spektrum dóbr publicznych. Skuteczność w pozyskiwaniu płatności bezpośrednich przez rolników indywidualnych w Polsce zwiększała się w okresie 2004-2012, a od 2010 r. zaobserwowano w tym zakresie znaczącą poprawę. Na poziomie województw skuteczność w pozyskiwaniu płatności bezpośrednich jest skorelowana wyłącznie z wiekiem użytkownika gospodarstwa rolnego, była ona wyższa, gdy udział gospodarstw rolnych z indywidualnym użytkownikiem do 35. roku życia był wyższy.

WSTĘP

Renta w teorii ekonomii może być uzyskiwana na skutek prowadzonej działalności gospodarczej, polegającej na przetwarzaniu zasobów w produkty i usługi, przynoszącej zysk dla producenta w postaci nadwyżki przychodów nad kosztami lub też poprzez działalność w sferze politycznej zmierzającą do uzyskania korzyści w formie transferu dochodów ze środków budżetowych, a także innych źródeł. Pierwsza z nich to renta ekonomiczna (naturalna), druga to renta polityczna (sztuczna). Teoria pogoni za rentą (*rent seeking theory*) pokazuje, w jaki sposób w ramach demokratycznego społeczeństwa interesy niekiedy wąskich grup społecznych przenoszone są na działania władz publicznych, dając szczególne, ekskluzywne korzyści (renty) owym grupom.

Zjawisko pogoni za rentą osiąga największe rozmiary w obszarach gospodarki o wysokim stopniu interwencjonizmu. Szerokie możliwości kreowania rent stwarza subsydiowanie produkcji rolniczej poprzez wykorzystanie narzędzi polityki rolnej. Dochód rolnika jest obecnie w dużym stopniu determinowany przez decyzje polityczne. Utrzymywanie dochodów rolników na relatywnie wysokim poziomie uzasadniane jest tym, że rolnicy, poza produkcją typowych dóbr rynkowych, wytwarzają dobra i usługi o charakterze dóbr publicznych. Źródłami dodatkowych dochodów rolniczych są obecnie między innymi: narzędzia protekcjonizmu handlowego, limitowanie produkcji, publicznie organizowany skup i magazynowanie produktów rolnych oraz bezpośrednie płatności dla rolników.

Celem opracowania jest określenie przejawów pogoni za rentą w rolnictwie oraz zbadanie skuteczności w pozyskiwaniu płatności bezpośrednich przez rolników indywidualnych w Polsce. Wykorzystano dane OECD dotyczące stopnia wspierania rolnictwa w Unii Europejskiej oraz informacje z Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (ARMiR) dotyczące liczby złożonych wniosków i przyznanych płatności obszarowych. Informacje dotyczące charakterystyk gospodarstw rolnych w poszczególnych województwach zaczerpnięto z Banku Danych Lokalnych GUS.

KONCEPCJA POGONI ZA RENTĄ

Teoria pogoni za rentą zajmuje się tym, w jaki sposób podmioty gospodarcze dążą do uzyskania wymiernych korzyści poprzez dystrybucję środków publicznych lub ukształtowanie korzystnych warunków prowadzenia działalności gospodarczej. Ponieważ działalność mająca na celu pogoń za rentą nie służy zwiększaniu dostępnej ilości dóbr, a jedynie transferem dochodów, uznawana jest za zjawisko niekorzystnie wpływające na funkcjonowanie gospodarki jako całości i społeczeństwa [Wilkin 2005, s. 204-206].

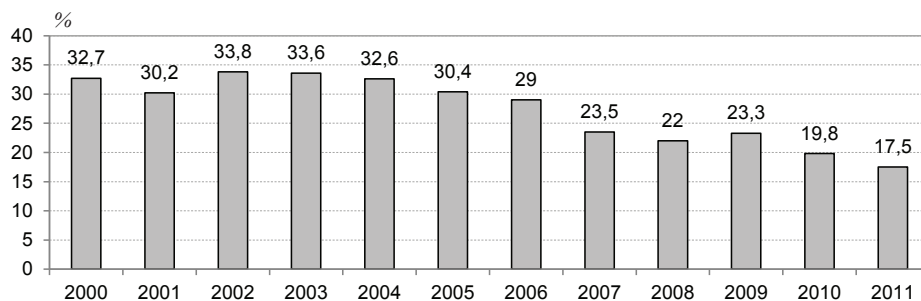
Prekursorem prac z zakresu teorii pogoni za rentą był Gordon Tullock [1967], a samo pojęcie pogoni za rentą zostało po raz pierwszy użyte przez Anne Krueger w 1974 roku [1974]. G. Tullock definiował pogoń za rentą jako *wykorzystanie zasobów dla osiągnięcia renty, wtedy gdy pochodzi ona z działalności, która ma negatywną wartość społeczną* [Tullock 2012, s. 541]. Analizował on społeczne koszty pogoni za rentą na przykładzie cel i stwierdził, że obejmują one – poza stratami w dobrobycie wynikającymi ze spadku konsumpcji danego dobra – również inne negatywne dla gospodarki skutki, takie jak nieefektywne zużycie zasobów na produkcję dobra chronionego cłami, koszty transakcyjne systemu celnego oraz koszty zasobów zaangażowanych w uzyskanie renty politycznej [Wilkin 2005, s. 208]. Pogoń za rentą w odniesieniu do uzyskiwania monopolu analizował Richard Posner [1975], który zauważył, że zabiegi firm mające na celu uzyskanie pozycji monopolistycznej stanowią nieproduktywne koszty społeczne.

Zjawisko pogoni za rentą powoduje powstanie różnych kosztów. Według G. Tullocka, koszt związany z samym procesem lobbowania jest tylko niewielką częścią społecznych kosztów pogoni za rentą, gdyż głównym kosztem jest zniekształcenie procesu głosowania. Uzyskanie korzystnych dla danej grupy rozwiązań prawnych wiąże się z koniecznością popierania innych, pozornie niezwiązanych inicjatyw. Pośrednim kosztem pogoni za rentą jest zaś zaangażowanie produktywnych zasobów w działalność bezproduktywną lub nawet szkodliwą dla społeczeństwa [Tullock 2012, s. 543-545]. Działania mające na celu poszukiwanie renty nie są również uznawane za społecznie optymalne, gdyż w ich wyniku zasoby nie trafiają do podmiotów, które przypisują im najwyższą użyteczność [Dari-Mattiacci i in. 2009, s. 172]. Pogoń za rentą polityczną przyczynia się również do występowania korupcji [Lambsdorff 2002].

Zachowania mające na celu pogoń za rentą są zwykle postrzegane jako marnowanie zasobów. Grupy interesu przeznaczają pewne zasoby na działalność lobbingsową dla uzyskania indywidualnych korzyści, co przyczynia się do zmniejszenia efektywności gospodarczej. Ponieważ jednak grupy interesu mają większą niż rząd informację na temat preferencji społecznych w zakresie dostarczania różnego rodzaju dóbr, działalność mająca na celu pogoń za rentą może niekiedy przynieść poprawę dobrobytu społecznego. W gospodarce, w której występują różnego rodzaju zakłócenia, poszukiwanie renty politycznej może skutkować zwiększeniem efektywności gospodarki [Schmitz i in. 2010 s. 47].

PRZEJAWY POGONI ZA RENTĄ W ROLNICTWIE

Miarą wsparcia ekonomicznego otrzymywanego przez rolników jest wskaźnik subsydiowania producenta (ang. *Producer Support Estimate* – PSE), wyznaczany przez OECD [Wilkin 2005, s. 213]. Wskaźnik PSE mierzy roczną wartość transferów od konsumentów i podatników, które służą wsparciu produkcji rolnej, i może być formułowany dla rolnictwa danego kraju lub dla poszczególnych produktów rolnych [stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=2150]. Na rysunku 1. przedstawiono wyrażoną procentowo wartość wskaźnika PSE dla Unii Europejskiej.

Rysunek 1. Wskaźnik subsydiowania producenta PSE w Unii Europejskiej w latach 2000-2011
Źródło: stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=MON

W okresie 2000-2011 wskaźnik subsydiowania producenta PSE w Unii Europejskiej zmniejszył się o niemal 50%. Znaczące zmniejszenie zakresu wsparcia dla producentów rolnych nastąpiło wraz z rozszerzaniem Unii Europejskiej, a więc wraz ze zwiększeniem liczby beneficjentów.

Nawet wysoki poziom wsparcia dla rolnictwa nie powinien być jednoznacznie negatywnie odbierany, gdyż rolnicy, poza produkcją dóbr o charakterze rynkowym, dostarczają dóbr publicznych i merytorycznych (o charakterze mieszanym), takich jak: bioróżnorodność, pejzaż rolniczy, konserwacja gleb, właściwe stosunki wodne, bezpieczeństwo żywnościowe (*food security*), bezpieczeństwo żywności (*food safety*), bezpieczeństwo energetyczne, żywotność ekonomiczna i społeczna wsi, wzbogacenie kultury narodowej, kształtowanie tożsamości lokalnej, regionalnej i kulturowej [Wilkin 2010, s. 45-48]. Warto zauważyć, że takie podejście akcentuje rolę wytwarzanych przez rolnictwo dóbr publicznych, a nie generowanych przez nie efektów zewnętrznych.

Z mechanizmem uzyskiwania renty politycznej przez rolników jest również związane zagadnienie ponoszenia kosztów korzystnego dla rolników ukształtowania systemu otrzymywanych płatności oraz towarzyszące mu zjawisko „jazdy na gapę”. Aldona Zawajska analizowała problem podejmowania świadomej jazdy na gapę, rozumianej jako strategiczne dostosowywanie swoich wydatków związanych z poszukiwaniem renty politycznej. Jej badania wskazują na istnienie związku udziału poszczególnych krajów w płatnościach uzyskiwanych w ramach wspólnej polityki rolnej z ich udziałem w składkach członkowskich na rzecz COPA (Komitet Rolniczych Organizacji Zawodowych). Wpłaty składek członkowskich na rzecz COPA nie są jedynymi ponoszonymi przez krajowe związki i organizacje rolnicze kosztami działalności lobbingskiej mającej na celu uzyskanie rent politycznych, ale już w tych kosztach istnieją znaczne rozbieżności pomiędzy krajami UE [Zawajska 2011].

Działalność lobby rolniczego z jednej strony wpływa na poprawę sytuacji dochodowej rolników, z drugiej – umożliwia finansowanie działalności organizacji rolniczych. Ponieważ środki publiczne przeznaczone na wspieranie rolnictwa służą również finansowaniu działalności mającej na celu zabieganie o te środki, ostatecznie tylko stosunkowo niewielka ich część trafia do rolników [Wilkin 2009]. Według Andrzeja Kowalskiego dopłaty bezpośrednie stanowią obecnie około 50% dochodów rolników, przy czym udział dopłat zmniejsza się w ostatnich latach [*Pierwszy portal rolny* 2013]. Płatności bezpośrednie mają na celu spełnienie różnych funkcji, takich jak rekompensowanie zwiększenia kosztów produkcji, stymulowanie produkcji rolniczej, umożliwienie modernizacji oraz informowanie o decyzjach i kierunkach produkcji podejmowanych w gospodarstwie rolnym [Marks-Bielska, Babuchowska 2009, s. 136].

Relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu rodzinnego gospodarstwa rolnego zależy od klasy wielkości ekonomicznej gospodarstwa. Relacja dopłat do dochodu gospodarstwa rolnego zmniejsza się wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstwa w przypadku małych i średnich gospodarstw (poniżej 100 tys. euro standardowej produkcji – SO), a rośnie w grupie dużych i bardzo dużych gospodarstw (powyżej 100 tys. euro rocznie SO) [Goraj i in. 2012, s. 50-51].

System płatności obszarowych w Polsce obejmuje jednolitą płatność obszarową i uzupełniające krajowe płatności obszarowe. Jednolita płatność obszarowa jest w 100% finansowana z budżetu Unii Europejskiej i niezależna od rodzaju prowadzonej działalności rolniczej [Marks-Bielska, Babuchowska 2009, s. 138]. W 2012 roku poza jednolitą płatnością obszarową funkcjonowały w Polsce uzupełniające płatności obszarowe do następujących działalności: inne rośliny, chmiel, płatności zwierzęce, produkcja ziemniaka skrobiowego i surowca tytoniowego, płatności cukrowe, płatność z tytułu owoców i warzyw oraz płatności z tytułu wsparcia socjalnego. Do 2009 roku wypłacane były również uzupełniające płatności obszarowe do upraw roślin energetycznych [ARiMR 2013].

KOSZTY POZYSKIWANIA PŁATNOŚCI BEZPOŚREDNICH PONOSZONE PRZEZ ROLNIKÓW

Jednym z filarów teorii pogoni za rentą jest identyfikacja powstałych kosztów. Zgodnie z założeniami ekonomii dobrobytu strata społeczna spowodowana uzyskiwaniem transferu w postaci sztucznej renty jest większa niż bezpowrotna strata spowodowana wprowadzeniem podatku (trójkąt Harbergera) [Lambsdorff 2002, s. 99].

Wielkość zasobów, które mogą być przeznaczone przez gospodarstwo rolne na pozyskanie sztucznej renty, może być przybliżona przez wysokość stawki, jaka pobierana jest przez jednostki świadczące usługi w zakresie wypełniania wniosków o dopłaty. Działalnością taką zajmują się między innymi ośrodki doradztwa rolniczego. Według obowiązujących w 2013 roku cenników ośrodki doradztwa rolniczego pobierały za wypełnienie wniosku o płatności obszarowe opłatę wynoszącą od 20-30 zł za wniosek dotyczący do 5 działek ewidencyjnych do 120-300 zł za wniosek w przypadku większej liczby działek ewidencyjnych, która różnie jest określona w przypadku poszczególnych ośrodków doradztwa rolniczego [strony internetowe ośrodków doradztwa rolniczego].

Gospodarstwo rolne w celu pozyskania renty politycznej w postaci płatności bezpośredniej nie musi korzystać z usług jednostek oferujących odpłatne wypełnianie wniosków, ale samodzielne wypełnienie wniosku wiąże się z wysiłkiem poświęconym na poprawne

jego uzupełnienie oraz poniesieniem kosztu alternatywnego. Koszt alternatywny obejmuje poświęcony czas, definiowany jako dochody, które można było uzyskać, wykorzystując posiadane zasoby w najlepszym z istniejących alternatywnych zastosowań [Begg i in. 1995, s. 172]. Z ekonomicznego punktu widzenia wysokość opłaty pobieranej za wypełnienie wniosku przez ośrodki doradztwa rolniczego jest dobrym przybliżeniem faktycznego kosztu, ponieważ gdyby koszt samodzielnego wypełnienia wniosku był wyższy, uzasadnione byłoby skorzystanie z usługi oferowanej przez podmiot zewnętrzny.

Szacowanie wielkości kosztów ponoszonych przez gospodarstwo rolne w celu uzyskania sztucznej renty w postaci płatności bezpośrednich powinno również obejmować koszty zebrania i przygotowania niezbędnych do uzupełnienia wniosków informacji, koszty transportu do biura powiatowego ARiMR oraz opłaty związane z prowadzeniem rachunku bankowego, gdyż płatności są przekazywane wyłącznie na rachunek bankowy, a w części gospodarstw wystąpienie o dopłaty było impulsem do założenia konta bankowego.

SKUTECZNOŚĆ GOSPODARSTW ROLNYCH W ZABIEGANIU O RENTY

Samo złożenie wniosku o płatności bezpośrednie nie jest jednoznaczne z ich otrzymaniem. Wzrost udziału odrzuconych wniosków może być interpretowany jako zwiększenie się kosztu zabiegania o rentę polityczną w postaci płatności bezpośrednich. W tabeli 1. przedstawiono, jak zmieniała się w czasie skuteczność gospodarstw rolnych w zabieganiu o płatności obszarowe w latach 2004-2012.

Względna różnica pomiędzy liczbą wydanych decyzji a liczbą przyjętych wniosków została obliczona jako różnica pomiędzy liczbą wydanych decyzji o płatnościach a liczbą złożonych wniosków, podzielona przez liczbę złożonych wniosków. Wynika ona z nieuwzględnienia w liczbie decyzji o płatnościach decyzji odmownych oraz spraw, w przypadku których beneficjenci złożyli odwołanie. Dane zamieszczone w tabeli 1. wskazują,

że poprawiała się skuteczność gospodarstw rolnych w zabieganiu o płatności obszarowe. W latach 2004-2006 spośród złożonych wniosków niemal 1% z nich nie został pozytywnie rozpatrzony. Podobnie sytuacja wyglądała w 2009 r., kiedy to nie zostało pozytywnie rozpatrzonych 0,8% wniosków. W latach 2010-2012 zauważalna jest znacząca poprawa skuteczności aplikujących. Brak pozytywnej decyzji miał miejsce już tylko w około 0,2% wniosków.

W tabeli 2. przedstawiono względną różnicę pomiędzy liczbą wydanych decyzji a liczbą przyjętych wniosków o płatności obszarowe według województw (średnia nieskuteczność).

Tabela 1. Liczba złożonych wniosków i wydanych decyzji o płatnościach obszarowych w Polsce w latach 2004-2012

Lata	Wnioski złożone	Decyzje o płatnościach	Względna różnica [%]
2004	1 400 370	1 387 842	0,89
2005	1 483 628	1 468 976	0,99
2006	1 468 614	1 455 760	0,88
2007	1 452 665	1 444 324	0,57
2008	1 419 465	1 411 845	0,54
2009	1 394 564	1 383 442	0,80
2010	1 373 262	1 370 344	0,21
2011	1 358 494	1 356 657	0,14
2012	1 359 096	1 356 258	0,21

Źródło: opracowanie własne na podstawie: ARiMR: http://www.arimr.gov.pl/uploads/media/23092013_Platn_bezp.7-13.pdf, dostęp 1.09.2013.

Tabela 2. Udział nieprzyznanych płatności obszarowych w złożonych wnioskach według województw

Województwo	Udział w roku [%]									Średnia
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
dolnośląskie	1,49	1,12	1,22	0,71	0,66	0,64	-0,04	0,10	0,27	0,69
kujawsko-pomorskie	1,02	0,74	0,64	0,34	0,25	0,41	-0,05	-0,01	0,19	0,39
lubelskie	0,79	0,70	0,69	0,48	0,53	0,38	0,02	0,13	0,20	0,44
lubuskie	1,79	1,50	1,23	0,62	0,50	0,48	0,20	0,16	0,33	0,75
łódzkie	0,78	0,81	0,79	0,47	0,43	0,27	0,06	0,11	0,22	0,44
małopolskie	0,67	1,23	1,01	0,70	0,57	1,00	0,15	0,14	0,18	0,63
mazowieckie	0,71	1,03	0,85	0,68	0,65	0,64	0,06	0,12	0,18	0,55
opolskie	1,78	0,87	0,83	0,51	0,39	1,39	0,34	0,16	0,21	0,72
podkarpackie	0,77	0,83	0,83	0,65	0,62	0,72	0,17	0,20	0,19	0,55
podlaskie	0,48	0,76	0,62	0,29	0,21	0,14	0,07	0,10	0,16	0,31
pomorskie	1,20	1,34	1,11	0,57	0,50	1,68	0,44	0,49	0,35	0,85
śląskie	1,37	1,65	1,55	0,98	0,86	1,06	0,22	0,39	0,31	0,93
świętokrzyskie	0,85	1,27	0,94	0,90	0,82	1,73	0,70	0,08	0,20	0,83
warmińsko-mazurskie	1,01	1,06	0,82	0,36	0,34	0,40	0,11	0,01	0,14	0,47
wielkopolskie	0,75	0,67	0,64	0,26	0,43	1,80	0,95	0,09	0,20	0,65
zachodniopomorskie	2,19	2,01	1,78	0,83	0,58	0,78	0,23	0,19	0,37	1,00

Źródło: jak w tab. 1.

Dane zamieszczone w tabeli 2. wskazują kilka interesujących faktów. W województwach dolnośląskim oraz kujawsko-pomorskim w latach 2010-2011 wydano więcej pozytywnych decyzji o przyznanych płatnościach obszarowych niż złożono wniosków, co wynika z faktu, że zostały wtedy rozpatrzone wcześniej złożone wnioski. W latach 2004-2008 skuteczność gospodarstw rolnych w zabieganiu o płatności bezpośrednie zwiększała się. W większości województw skuteczność ta zmniejszyła się znacznie w 2009 roku, a od 2010 do 2012 roku udział nierozpatrzonych pozytywnie wniosków ustabilizował się na niskim poziomie. W badanym okresie najwyższą skutecznością w pozyskiwaniu płatności bezpośrednich charakteryzowały się gospodarstwa rolne z województw podlaskiego oraz kujawsko-pomorskiego, a najniższą gospodarstwa rolne z województw zachodniopomorskiego oraz śląskiego.

W kolejnym kroku oceniono nieskuteczność w pozyskiwaniu środków w postaci płatności obszarowych w zestawieniu z charakterystykami gospodarstw w poszczególnych województwach. Wyznaczono współczynnik korelacji liniowej Pearsona oraz zweryfikowano istotność uzyskanej korelacji. Współczynnik korelacji liniowej Pearsona wyliczono jako iloraz kowariancji i iloczynu odchyłeń standardowych $r_{XY} = \frac{\text{cov}(X, Y)}{\sigma_X \sigma_Y}$.

Tabela 3. Współczynnik korelacji Pearsona pomiędzy średnią nieskutecznością w pozyskiwaniu płatności bezpośrednich a charakterystykami gospodarstw w poszczególnych województwach

Charakterystyka gospodarstw w poszczególnych województwach	Współczynnik korelacji Pearsona	Istotność korelacji
Przeciętna powierzchnia gospodarstwa indywidualnego o powierzchni powyżej 1 ha użytków rolnych (2007)	0,056	nie
Udział płatności z tytułu jednolitej płatności obszarowej w zrealizowanych płatnościach ogółem (2007-2012)	0,120	nie
Udział gospodarstw z indywidualnym użytkownikiem o wieku do 35. roku życia w gospodarstwach rolnych ogółem (2007)	-0,653	tak
Udział gospodarstw z indywidualnym użytkownikiem po 55. roku życia w gospodarstwach rolnych ogółem (2007)	0,548	tak, $\alpha=5\%$, nie, $\alpha=1\%$
Udział gospodarstw o wielkości ekonomicznej do 8 ESU (2007)	0,296	nie
Udział gospodarstw o wielkości ekonomicznej 8-40 ESU (2007)	-0,332	nie
Udział gospodarstw o wielkości ekonomicznej powyżej 40 ESU (2007)	0,079	nie

Źródło: jak w tabeli 1. oraz Bank Danych Lokalnych GUS.

Istotność korelacji zbadano, porównując wartość empiryczną $t_0 = |r_{xy}| \frac{\sqrt{n-2}}{\sqrt{1-r_{xy}^2}}$ ze stabli-

cowaną wartością statystyki t dla przyjętego poziomu istotności oraz liczby stopni swobody $n-2$ [Starzyńska 2002, s. 292, 310]. Wartość współczynników korelacji Pearsona wraz z istotnością przedstawiono w tabeli 3. Uwzględniono takie charakterystyki gospodarstw w województwach, jak przeciętna powierzchnia gospodarstwa indywidualnego, udział płatności z tytułu jednolitej płatności obszarowej w zrealizowanych płatnościach ogółem, udział gospodarstw z indywidualnym użytkownikiem do 35. roku życia oraz w wieku 55 lat i więcej, a także udział gospodarstw o różnej wielkości ekonomicznej. Warto zauważyć, że do grupy o najmniejszej dochodowości zaliczono gospodarstwa o sile ekonomicznej do 8 ESU (9600 euro), czyli 89,7% wszystkich gospodarstw rolnych w Polsce. W badaniu uwzględniono dane z 2007 roku, ponieważ wiele danych uwzględnionych w badaniu pochodzi z obejmującego ten rok przeprowadzonego przez GUS badania struktury gospodarstw rolnych.

Spośród zmiennych na poziomie województw uwzględnionych w badaniu istotny okazał się tylko udział gospodarstw z indywidualnym użytkownikiem do 35. roku życia oraz powyżej 55. roku życia. Występuje istotna statystycznie dodatnia korelacja między udziałem nieprzyznanych płatności obszarowych w złożonych wnioskach a udziałem gospodarstw z indywidualnym użytkownikiem po 55. roku życia oraz istotna ujemna korelacja z udziałem gospodarstw z indywidualnym użytkownikiem do 35. roku życia w gospodarstwach rolnych województwa ogółem. Na poziomie województw można więc stwierdzić, że młodszy użytkownicy gospodarstw rolnych charakteryzują się większą skutecznością w aplikowaniu o płatności bezpośrednie. Natomiast nieistotna okazała się korelacja nieskuteczności w pozyskiwaniu płatności bezpośrednich z takimi charakterystykami gospodarstw rolnych w województwach, jak: przeciętna powierzchnia gospodarstwa indywidualnego, udział płatności z tytułu jednolitej płatności obszarowej w zrealizowanych płatnościach ogółem czy udział gospodarstw o różnych wielkościach ekonomicznych.

PODSUMOWANIE

Przeprowadzone badania dotyczące przejawów pogoni za rentą w rolnictwie pozwoliły na sformułowanie następujących wniosków:

- stopień wspierania producentów rolnych w Unii Europejskiej mierzony wskaźnikiem PSE zmniejszał się wraz z jej rozszerzeniem,
- zgodnie z teorią pogoni za rentą pozyskiwanie sztucznych rent przyczynia się do zmniejszenia dobrobytu społecznego, nie może jednak być jednoznacznie negatywnie postrzegana w rolnictwie ze względu na fakt, że rolnictwo jest źródłem wielu dóbr publicznych,
- zabieganie o płatności bezpośrednio wiąże się dla rolników z ponoszeniem kosztów,
- w latach 2004-2012 zwiększyła się skuteczność gospodarstw rolnych w Polsce w zabieganiu o płatności bezpośrednio, przy czym znaczącą poprawę odnotowano od 2010 r.,
- spośród analizowanych charakterystyk gospodarstw rolnych w poszczególnych województwach ze skutecznością w pozyskiwaniu dofinansowania w postaci płatności bezpośrednich skorelowane są istotnie jedynie zmienne reprezentujące wiek użytkownika gospodarstwa rolnego.

LITERATURA

- ARiMR 2013: *Zrealizowane płatności obszarowe*, www.arimr.gov.pl/uploads/media/23092013_Platn_bezp.7-13.pdf, dostęp 15.09.2013.
- Begg D., Fischer S., Dornbusch R. 1995: *Ekonomia, tom 1*, PWE, Warszawa.
- Dari-Mattiacci G., Onderstal S., Parisi F. 2009: *Seeking rents in the shadow of Coase*, „Public Choice”, no. 139, s. 171-196.
- Goraj L., Mańko S., Osuch D., Bocian M., Płonka R. 2012: *Wyniki Standardowe 2011 uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN. Część II. Analiza Wyników Standardowych*, IERiGŻ, Warszawa.
- Krueger A. 1974: *The Political Economy of the Rent-Seeking Society*, „American Economic Review”, no. 64, s. 291-303.
- Lambsdorff J.G. 2002: *Corruption and rent-seeking*, „Public Choice”, 113(2002), s. 97-125.
- Marks-Bielska R., Babuchowska K. 2009: *Wsparcie dochodów rolników w formie dopłat bezpośrednich*, „Zeszyty Naukowe SGGW. Ekonomia i Organizacja Gospodarki Żywnościowej”, nr 75, s. 135-148.
- Pierwszy portal rolny 2013: *Spadły dochody rolników*, <http://www.ppr.pl/arttykul-w-2012-r-spadly-dochody-rolnikow-w-polsce-180259.php>, dostęp 25.11.2013.
- Posner R.A. 1975: *The Social Costs of Monopoly and Regulation*, „Journal of Political Economy”, 4 (1975), s. 807-828.
- Schmitz A., Moss Ch., Schmitz T., Furtan H., Schmitz H. 2010: *Agricultural Policy, Agribusiness, and Rent-Seeking Behaviour*, University of Toronto Press, Toronto.
- Starzyńska W. 2002: *Statystyka praktyczna*, PWN, Warszawa.
- stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=2150, dostęp 04.07.2013.
- stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=MON20123_1, dostęp 25.09.2013.
- Tullock G. 1967: *The Welfare Costs of Tariffs, Monopolies, and Theft*, „Western Economic Journal”, no. 5, s. 224-232.
- Tullock G. 2012: *Koszt pogoni za rentą*, [w] *Odkrywając wolność. Przeciw zniewoleniu umysłów*, L. Balcerowicz (red.), Zysk i S-ka, Poznań, s. 541-549.
- Wilkin J. 2005: *Pogoń za rentą przy pomocy mechanizmów politycznych*, [w] *Teoria wyboru publicznego. Wstęp do ekonomicznej analizy polityki i funkcjonowania sfery publicznej*, J. Wilkin (red.), Sholar, Warszawa, s. 204-219.
- Wilkin J. 2009: *Ekonomia polityczna reform Wspólnej Polityki Rolnej*, „Gospodarka Narodowa”, nr 1-2/2009, s. 1-25.

Wilkin J. 2010: *Dobra dostarczane przez rolnictwo w świetle teorii dóbr publicznych*, [w] *Wielofunkcyjność rolnictwa. Kierunki badań, podstawy metodologiczne i implikacje praktyczne*, J. Wilkin (red.), IRWiR PAN, Warszawa, s. 41-51.

www.arimr.gov.pl, dostęp 1.09.2013.

Zawajska A. 2011: *Pogoń za rentą i lobbying we Wspólnej Polityce Rolnej Unii Europejskiej*, „Roczniki Nauk Rolniczych. Seria G”, t. 98, z. 3, s. 63-72.

Monika Utzig

DIRECT PAYMENT IN AGRICULTURE AND RENT-SEEKING THEORY

Summary

To analyze direct payment in agriculture in Poland, the paper applies rent-seeking theory, defined as spending resources in order to gain an increase in share in existing wealth instead of producing new goods and services. Financial support of agriculture is justified because agriculture supplies a spectrum of public goods. The effectiveness in gaining direct payment by individual farmers in Poland increased in the years 2004-2012, and significant improvement has been observed since 2010. At the voivodship level the effectiveness in gaining direct payment is correlated only with an age of an individual farm user, and the effectiveness was higher when the number of individual farms with a user under the age of 35 was higher.

Adres do korespondencji
dr Monika Utzig
Katedra Ekonomii i Polityki Gospodarczej SGGW
ul. Nowoursynowska 166
02-787 Warszawa
tel. (22) 593 40 37
e-mail: monika_utzig@sggw.pl